

Waldemar Koziol

**BEZROBOCIE JAKO JEDEN Z POWODÓW DYSFUNKCJONALNOŚCI
RODZINY W OCENIE PRACOWNIKÓW POMOCY SPOŁECZNEJ
MIASTA CHEŁM.**

Bezrobocie, to problem społeczny, w wyniku którego rodziny nie zawsze prawidłowo realizują funkcje im przypisane, stając się rodzinami dysfunkcjonalnymi. Dlatego tak ważnym wydaje się zwrócenie uwagi na wsparcie rodzin, które nie radzą sobie z realizacją podstawowych funkcji. Brak miejsc pracy, a zarazem wymuszona przez współczesną rzeczywistość pogoń z dobrobytem, wyższymi zarobkami i karierą, wyjazdy zagraniczne, ale także niepowodzenia w zaspakajaniu podstawowych potrzeb rodziny, osłabiają więzi rodzinne i przyczyniają się do dysfunkcjonalności rodziny. Działania naprawcze, mające na celu zapobieganie dysfunkcjonalności rodziny są trudne i nie zawsze przynoszą pożądany efekt. W rodzinie z problemem bezrobocia często paralelnie występuje ubóstwo, agresja i przemoc, alkoholizm i narkomania, niewydolność wychowawcza, niezaradność i inne czynniki dezintegrujące jej funkcjonowanie.

W części badawczej publikacji zaprezentowano wyniki badań własnych przeprowadzone z wykorzystaniem dwóch metod badawczych – metody badań sondażowych (technika - ankieta) oraz metody analizy dokumentów (analiza dokumentów urzędowych). Ankieta przeprowadzono wśród pracowników Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Chełmie [1], mających bezpośredni kontakt z rodzinami dysfunkcyjnymi. Analizie dokumentów urzędowych poddano sprawozdania z działalności Ośrodka w latach 2010-2020. Cel badań określono jako wskazanie znaczenia wsparcia społecznego w kontekście najczęstszych jego

form udzielanych rodzinom dysfunkcyjnym z powodu bezrobocia na terenie Miasta Chełm [2] oraz ustalenie stosunku pracowników pomocy społecznej, mających bezpośredni kontakt z rodzinami dysfunkcyjnymi, do różnorodnych form oferowanego wsparcia. Badania pozwoliły również na wskazanie najczęstszych problemów z jakimi nie radzą sobie rodziny osób bezrobotnych. Wyniki i wnioski z badań przedstawione zostały na zakończenie artykułu.

Słowa kluczowe: *bezrobocie, rodzina, dysfunkcyjność, pomoc społeczna, Miasto Chełm.*

Wprowadzenie. Bezrobocie stanowi kluczowy problem w funkcjonowaniu społeczeństwa, lokalnych społeczności samorządowych, a przede wszystkim rodziny dotkniętej tym problemem. Dlatego tak ważne wydaje się zwrócenie uwagi na wsparcie rodzin dotkniętych brakiem zatrudnienia ich dorosłych członków. Wydaje się, że współcześnie więcej jest czynników negatywnych, które wpływają na funkcjonowanie rodziny niż tych, które mogłyby ją wzmacniać. By wzmocnić współczesną rodzinę należy jej członkom stworzyć możliwość rozwoju i pracy dającej poczucie względnego bezpieczeństwa finansowego, pracy, która pozwoli godnie żyć i uczestniczyć w życiu społecznym i kulturalnym. Rodzina dysfunkcyjna [3] charakteryzuje się takimi interakcjami jej członków, które prowadzą do ograniczenia ich potrzeb, wykorzystywania przez innych, łamania istotnych praw osobistych, a także braku odpowiedzialności lub jej nadmiernej ekspozycji. Dysfunkcyjność rodziny może dotyczyć zarówno zakresu realizowanych przez nią zadań, jak i sposobu ich realizacji [4]. A.M. Seweryńska zauważa, że „rodzina dysfunkcyjna charakteryzuje się pewną regułą, która brzmi: «nie mów» – jest to wyraźny nakaz milczenia na temat tego, co dzieje się w rodzinie, «nie ufaj» – to nakaz, by nie ufać komukolwiek oraz «nie czuj» – to nakaz niewyrażania własnych uczuć. W rodzinie takiej tłumione są emocje, autentyczne uczucia nie są wyrażane, panuje atmosfera dystansu i chłodu uczuciowego [5]. Dlatego też rodziny dysfunkcyjne z powodu bezrobocia wymagają skutecznego

wsparcia [6].

Skuteczność udzielonego wsparcia społecznego jest uzależniona od powiązania biorcy z ogólnie dostępną, otaczającą go siecią społeczną. „O skuteczności wsparcia decyduje przede wszystkim społeczna integracja jednostki lub grupy do której to wsparcie jest adresowane” [7].

Bezrobocie lub brak chęci do podjęcia pracy, czy też brak gotowości do zatrudnienia,

to kolejny istotny problemem społeczny, mający wpływ na jakość funkcjonowania rodziny, w tym często przyczyniający się do jej dysfunkcjonalności. „Bezrobocie oznacza marnotrawstwo kapitału ludzkiego i powoduje, że produkt krajowy brutto jest mniejszy, niż mógłby być dzięki pracy wszystkich. Ponadto zasiłki dla bezrobotnych obciążają zawsze podatnika i budżet państwa” [8]. Należy jednak zaznaczyć, że bezrobocie może być powodem innych czynników pogłębiających dysfunkcjonalność [9], takich jak ubóstwo, alkoholizm, narkomania, przemoc domowa, niewydolność opiekuńczo wychowawcza [10].

Pojęcie bezrobotnego, w prawnym ujęciu, definiuje Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku (Dz. U. 2004 Nr 99 poz. 1001, ze zm.) Zgodnie z niniejszą ustawą bezrobotnym określa się „osobę niezatrudnioną i nie wykonującą innej pracy zarobkowej zdolną i gotową do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym w danym zawodzie lub w danej służbie nie uczącą się w szkole w systemie dziennym, zarejestrowaną we właściwym dla miejsca zameldowania stałego lub czasowego powiatowym urzędzie pracy” [10]. R. Boguszewski, opracował komunikat końcowy z przeprowadzonych w roku 2018 badań CBOS pt.: „Bezrobotni 2018”. Na zakończenie tego raportu, autor stwierdził: „obecnie problem bezrobocia dotyczy 13% gospodarstw domowych, mianem bezrobotnego określa się 7% dorosłych Polaków, przy czym 4% nie ma pracy, poszukuje zatrudnienia i wyraża gotowość do jego podjęcia” [11].

Brak zatrudnienia może sprzyjać rozwojowi zjawisk patologicznych. Biorąc pod uwagę stopę bezrobocia w Polsce, która wynosi 6,5% [12]. należy zaznaczyć, że

w wielu miejscowościach wschodnich regionów Polski jest ona znacznie większa, a w 61 tysięcznym Chełmie[13], w lutym 2021 r wynosiła 12.5%, w liczbach jest to 2808 bezrobotnych [14].

Tabela nr 1. Stopa bezrobocia rejestrowego w latach 2020-2021

rok/mies.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2
2021	.5											
2020	,5	,5	,4	,8	,0	,1	,1	,1	,1	,1	,1	,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W mieście Chełm, w lutym 2021 r. liczba bezrobotnych w stosunku do lutego 2020 r. wzrosła o 217 osób, tj.: o 8,4%.

Tabela nr 2 Rynek pracy w powiecie chełmskim i mieście Chełm, według stanu na dzień 28.02.2021 r.

Wyszczególnienie	Ogółem I 2021	PUP Chełm Ogółem II 2021	Powiat chełmski II 2021	Miasto Chełm II 2021
Liczba bezrobotnych ogółem	7046	6915	4107	2808
Spadek do poprzedniego miesiąca osób /%		-131/-1,9 %	-64/-1,5%	-67/-2,3%
Wzrost w odniesieniu do m-ca II 2020 r.		+633/+10,1%	+416/+11,3%	+217/+8,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PUP Chełm.

Problem bezrobocia dotyka w większości osób o niskim poziomie wykształcenia, a zarazem i niskim statusie społecznym. „Niepokojąca jest sytuacja, w której ludzie mają trudności ze znalezieniem pracy. Praca jest jednym z

ważniejszych warunków dobrostanu psychicznego człowieka. Brak pracy staje się przyczyną wielu problemów domowych i środowiskowych, powoduje zaburzenie równowagi między jednostką, a otoczeniem oraz ogranicza możliwość zaspakajania potrzeb” [15]. Z praktyki funkcjonowania instytucji pomocy społecznej wynika, że bezrobotnymi często są osoby, nie zawsze zorientowane na pracę. W tej sytuacji niezbędne są skuteczne działania pomocowe ze strony jednostek pomocy społecznej w Chełmie.

Badania i ich wyniki. Celem przeprowadzonych badań [16] było wskazanie znaczenia wsparcia społecznego, w kontekście najczęstszych jego form udzielanych rodzinom dysfunkcyjnym z powodu bezrobocia na terenie Miasta Chełm oraz ustalenie stosunku pracowników MOPR do różnorodnych form oferowanego wsparcia. Przeprowadzone badania były próbą odpowiedzi na poniższe pytania stanowiące problemy badawcze [17].

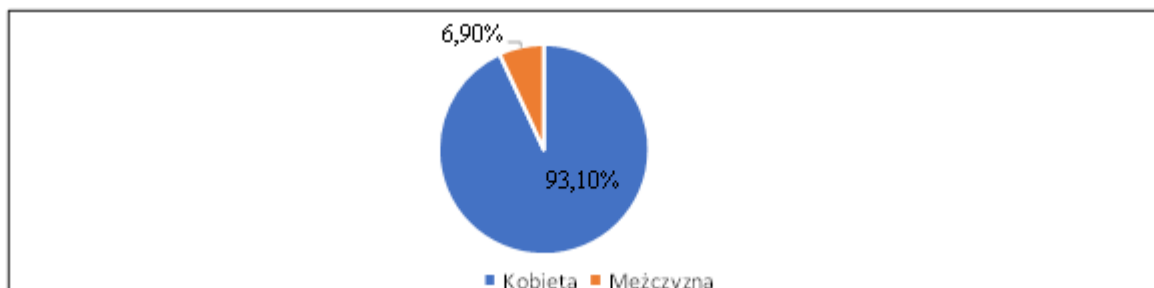
1. Jakie są główne obszary wsparcia rodzin dysfunkcyjnych z powodu bezrobocia, z uwzględnieniem specyfiki Miasta Chełm?

2. Jakie formy wsparcia rodzin dotkniętych bezrobociem pracownicy MOPR uznają za najskuteczniejsze?

3. Jakie są opinie pracowników MOPR na temat proponowanych działań naprawczych w obszarze wsparcia rodzin dysfunkcyjnych Miasta Chełm?

Badania zostały zrealizowane metodami: sondażu diagnostycznego oraz analizy dokumentów. W odniesieniu do wybranej metody sondażu diagnostycznego, jako technikę zastosowano ankietę, zaś w przypadku metody analizy dokumentów, analizę treści dokumentów. Kryterium doboru jednostek do badania stanowi przede wszystkim ich użyteczność, ewentualnie reprezentatywność. Dobór próby w tym przypadku nie jest losowy. Dlatego badanie przeprowadzono wśród wszystkich pracowników MOPR mających bezpośredni kontakt zawodowy z rodzinami dysfunkcyjnymi, w tym przypadku 58 pracownikami. Zdecydowaną większość badanych to kobiety (54).

Płeć pracowników przedstawia wykres nr 1.

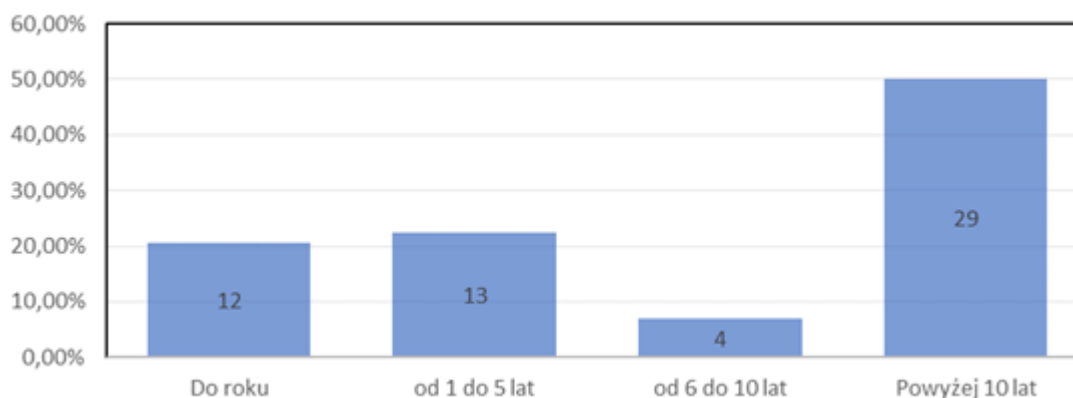

Wykres nr 1. Płeć respondenta

Źródło: opracowanie własne.

Ankietowani pracownicy w większości posiadają duże doświadczenie zawodowe, gdyż powyżej 6 lat zatrudnienia w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, legitymuje się 33 pracowników – 57% badanych.

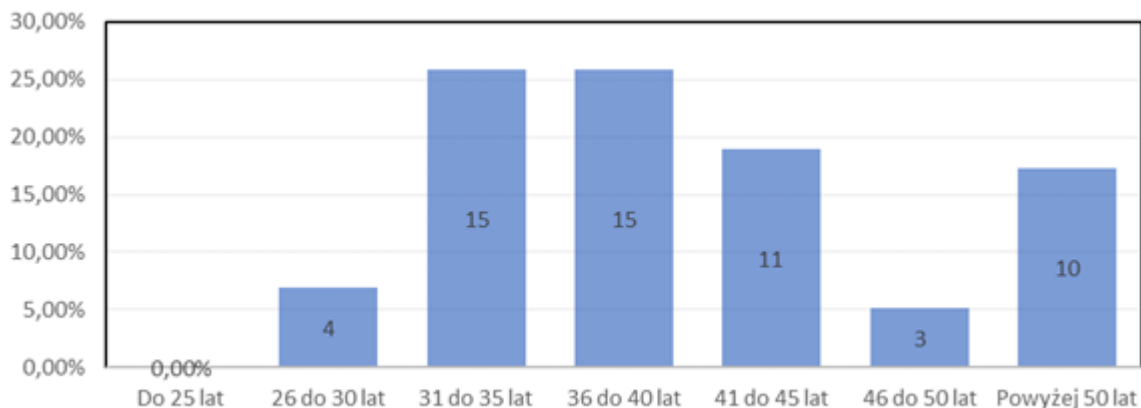
Wykres nr 2. Staż pracy pracowników MOPR w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej

Źródło: Opracowanie własne.

Większość respondentów, bo 49, to osoby w wieku powyżej 36 lat, a więc posiadający spory bagaż doświadczenia życiowego.

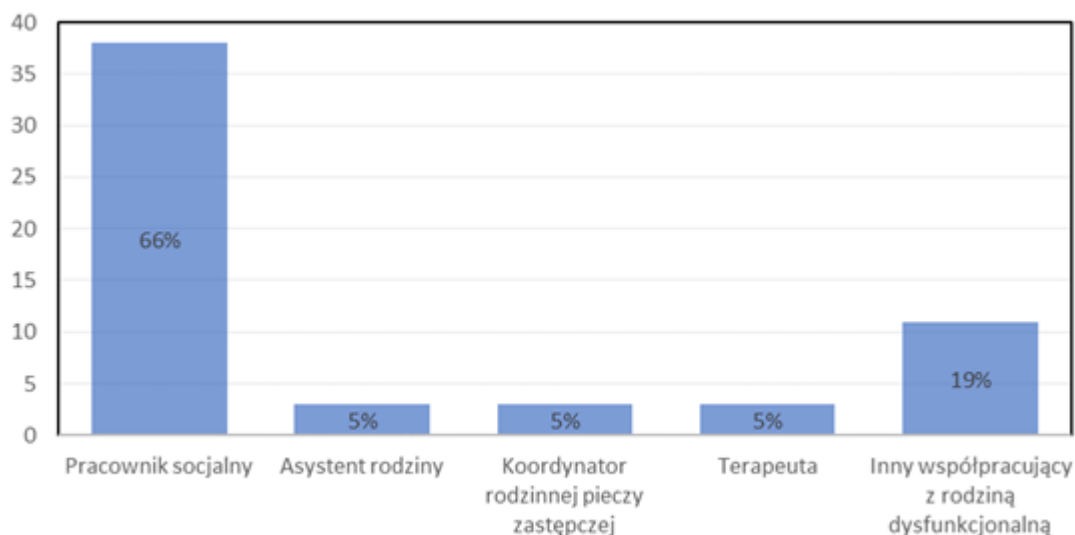
Wykres nr 3. Wiek pracowników MOPR

Źródło: Opracowanie własne

Wśród badanych pracowników, większość 66% (38 osób) to pracownicy socjalni, do których należy sporządzanie wywiadu środowiskowego przed przyznaniem określonego rodzaju pomocy.

Wykres nr 4. Pracownicy MOPR – według zawodu

Źródło: Opracowanie własne.

Z analizy dokumentów urzędowych – sprawozdań z działalności MOPR wynika, że bezrobocie, to znaczący powód trudnej sytuacji życiowej 730 rodzin, w których przebywa 1867 osób. Zgodnie ze sprawozdaniem z działalności MOPR w Chełmie, istnieją cztery główne powody udzielania wsparcia chełmskim rodzinom,

są to: długotrwała choroba, ubóstwo, bezrobocie i niepełnosprawność. Dane te wynikają z treści wywiadów środowiskowych, niezbędnych do przyznania świadczeń, sporządzanych w obecności korzystającego z pomocy.

Tabela nr 3. Powody udzielenia pomocy i wsparcia w 2019 r.

p.	Powód	Liczba rodzin	% ogółu rodzin objętych pomocą
	Ubóstwo	917	52,90
	Bezrobocie	730	42,34
	Długotrwała choroba	989	52,26
	Niepełnosprawność	703	40,78
	Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	346	20,07

Źródło: opracowanie własne, na podstawie „Sprawozdania z działalności MOPR za 2019 r.” [18]

Analizując sprawozdania z działalności MOPR w Chełmie na przestrzeni 2010 – 2019 [19] należy stwierdzić, że w 2010 roku problem bezrobocia dotknął 1 242 rodziny znajdujące się w obszarze wsparcia z pomocy społecznej, w których przebywały 3 262 osoby. Do roku 2013 odnotowano wzrost o 69 liczby rodzin dotkniętych bezrobociem oraz o 402 osoby przebywające w tych rodzinach. Natomiast od roku 2013 do roku 2019, corocznie malała liczba rodzin dotkniętych bezrobociem, korzystających z pomocy MOPR. Zmniejszała się także corocznie liczba osób w tych rodzinach. W 2019 roku liczba rodzin z problemem bezrobocia wynosiła 730 i jest mniejsza o 581 rodzin, w stosunku do roku 2013. Natomiast liczba osób w rodzinach dotkniętych problemem bezrobocia w 2019 roku wynosiła 1867 i była niższa od stanu z roku 2013 o 1759 osób. Rodziny i osoby objęte wsparciem z pomocy społecznej z powodu bezrobocia przedstawia tabela nr 4.

Tabela nr 4. Rodziny dotknięte problemem bezrobocia, którym przyznano pomoc z MOPR w latach 2010-2019

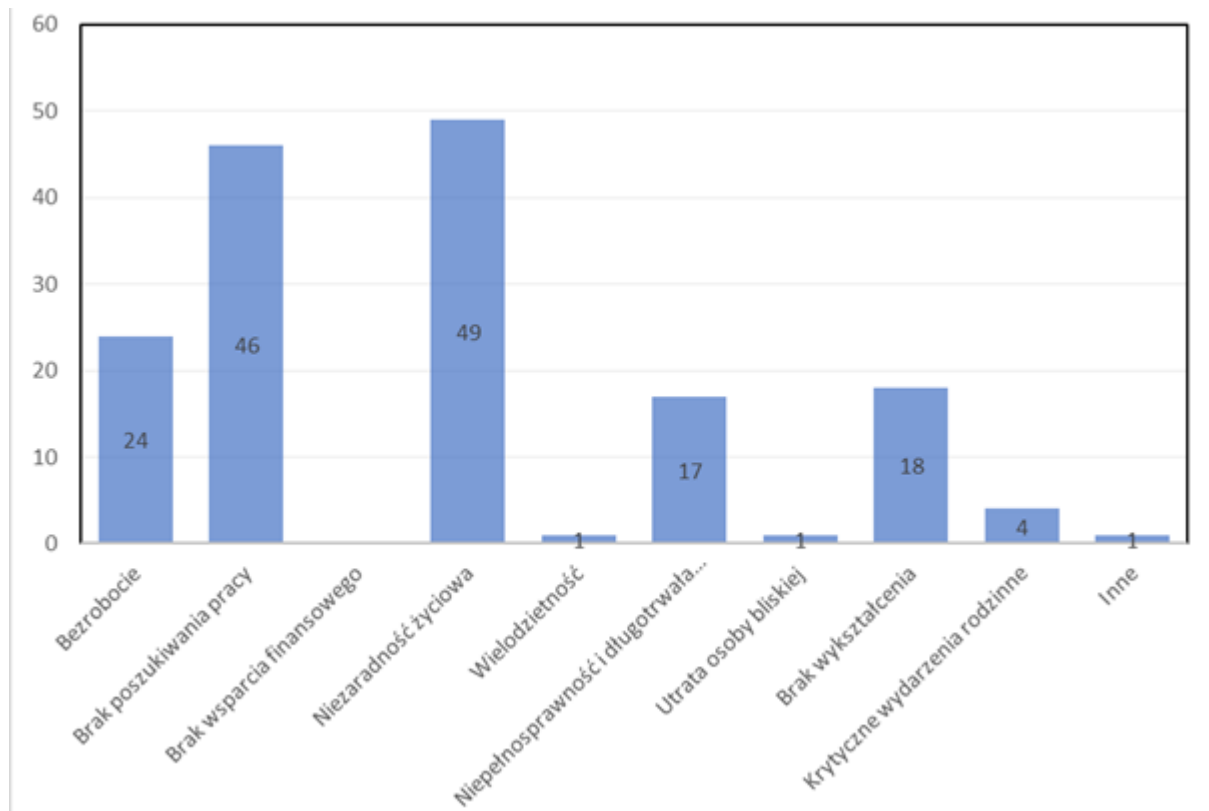
Lata	010	011	012	013	014	015	016	017	018	019
Liczba rodzin ogółem	242	286	326	311	233	125	013	10	96	30
Liczba osób w rodzinach	262	447	626	666	500	203	767	381	062	867

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z działalności MOPR za lata 2010 – 2019 zamieszczonych w BIP Urzędu Miasta Chełm, www.chelm.pl/BIP; z dnia 08.03.2021 r.

Dla zobrazowania problemu bezrobocia na terenie Miasta Chełm istotne były odpowiedzi pracowników na pytania zawarte w ankiecie. Mając na względzie identyfikację problemów, które dotyczą chełmskie rodziny korzystające ze wsparcia MOPR, jako najbardziej istotny pracownicy wskazali ubóstwo. Badani pracownicy uznali, że ubóstwo jest bardzo istotnym problemem prowadzącym lub mogącym prowadzić do dysfunkcjonalności rodzin. Na pytanie, dotyczące określenia powodów ubóstwa rodzin dysfunkcjonalnych, 49 (84%) pracowników MOPR wskazało niezaradność życiową. Brak aktywności w zakresie poszukiwania pracy, wskazało 46 (79%) pracowników, a 24 (41%) zaznaczyło bezrobocie. Brak aktywności w poszukiwaniu pracy jako bezrobocie, to najbardziej istotne problemy społeczne Miasta Chełm. Bezrobocie w Chełmie jest dwukrotnie (12,5%) wyższe od bezrobocia krajowego (6,5%). Brak wykształcenia wskazało 18 (31%) pracowników. Z kolei, niepełnosprawność i długotrwałą chorobę jako powód ubóstwa wskazało 17 (29%). Krytyczne wydarzenia rodzinne wybrało 4 (7%) pracowników. Tylko jeden pracownik zaznaczył wielodzietność (2%) oraz jeden pracownik, w punkcie inne wpisał lenistwo (2%). Pracownicy MOPR nie wskazali na brak wsparcia finansowego jako źródła ubóstwa. (wykres nr 5). Głównymi problemami mieszkańców Miasta Chełm mogącymi przyczynić się do

dysfunkcyjności rodzin, to brak aktywności w poszukiwaniu pracy i bezrobocie.

Wykres nr 5. Powody ubóstwa rodzin dysfunkcyjnych w opinii pracowników MOPR

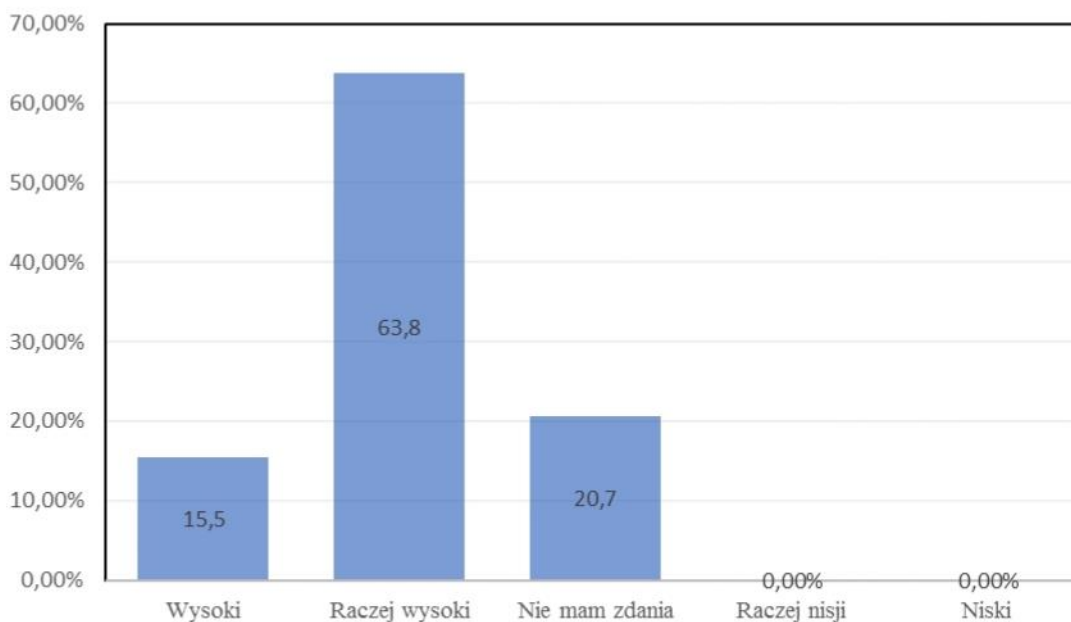
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Brak aktywności w poszukiwaniu pracy i bezrobocie, to wiodące problemy społeczne Miasta Chełm, co potwierdzają również opinie badanych pracowników MOPR. Na pytanie dotyczące określenia poziomu bezrobocia na terenie Miasta Chełma, większość pracowników, bo 63,8% (37) określiło poziom bezrobocia jako raczej wysoki. Z kolei 20,7% (12) pracowników nie ma zdania odnośnie określenia poziomu bezrobocia w Chełmie, a 15,5% (9) pracowników określa poziom bezrobocia jako wysoki. Pracownicy MOPR nie wskazali na niski poziom bezrobocia, uznając w większości iż poziom bezrobocia jest wysoki i raczej wysoki (46 osób).

Opinie pracowników dotyczących poziomu bezrobocia na terenie Miasta

Chełm przedstawia wykres nr 6

Wykres nr 6. Poziom bezrobocia w mieście Chełm w opinii pracowników MOPR

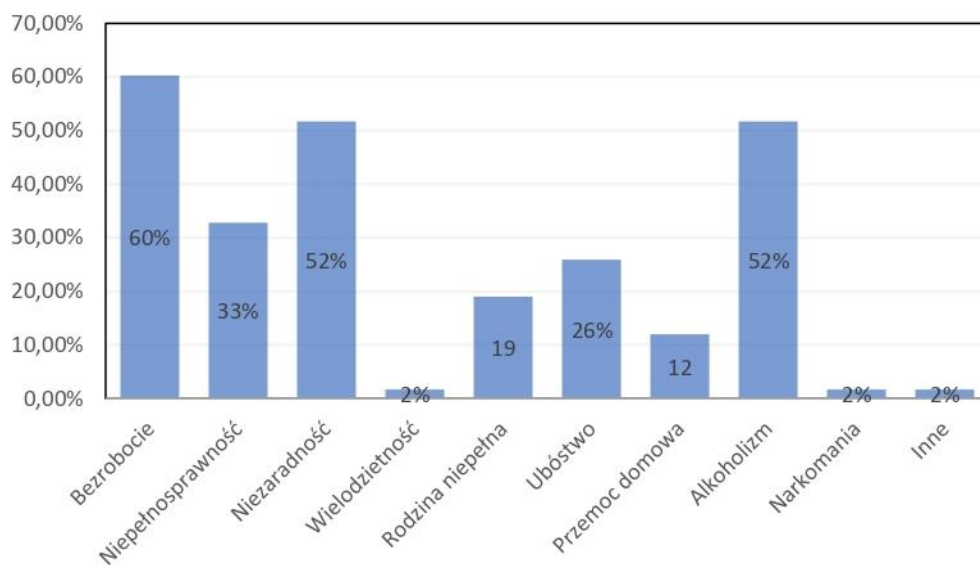

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Analizując poglądy pracowników MOPR dotyczące identyfikacji problemów, które mogą przyczyniać się do dysfunkcjonalności rodzin, wzięto pod uwagę ich odpowiedzi udzielone na pytania zawarte w ankiecie, w której zapytano pracowników MOPR o najczęściej występujące przyczyny dysfunkcjonalności chełmskich rodzin, z którymi mają bezpośredni kontakt w ramach wykonywanych obowiązków zawodowych. Na pytanie, jakie zjawiska są najczęstszymi powodami dysfunkcjonalności rodzin, 60% (35) pracowników wskazało bezrobocie. 52% (30) pracowników jako powody dysfunkcjonalności określiło niezaradność i alkoholizm. Niepełnosprawność wskazało 33% (19) pracowników. Z kolei ubóstwo 26% (15). Rodziny niepełne, mogą być powodem ich dysfunkcjonalności według 19% (11) pracowników. Przemoc domową jako powód dysfunkcjonalności wskazało 12% (7) pracowników, a pojedynczy pracownicy wskazali: wielodzietność, narkomanię i

inne tj.: pomoc finansową w formie świadczeń wychowawczych (500+). Znamienne dla Miasta Chełma jest zjawisko bezrobocia. Brak miejsc pracy, wynikający z likwidacji dużych zakładów pracy na terenie miasta w okresie transformacji ustrojowej, a jednocześnie niska dynamika rozwoju małych i średnich firm, to zasadniczy powód bezrobocia. Zjawisko bezrobocia jest głównym elementem kształtującym najczęstsze powody dysfunkcjonalności chełmskich rodzin, ale także istotne znaczenie w tym względnie odgrywa niezaradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego oraz alkoholizm. (wykres nr 7)

Wykres nr 7 Najczęstsze powody dysfunkcjonalności rodzin z miasta Chełm w opinii pracowników MOPR

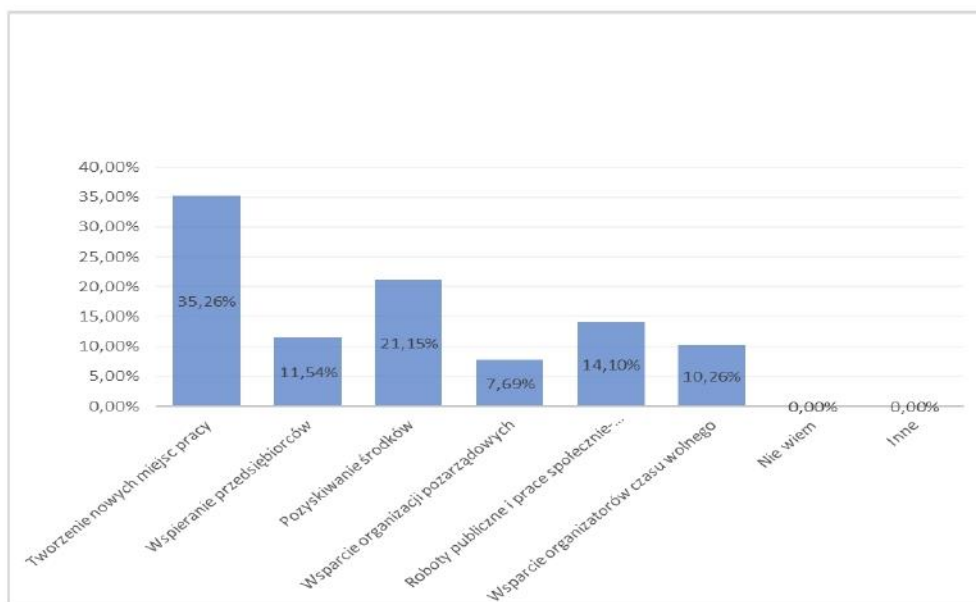

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Jedno z zadanych pracownikom MOPR pytań, dotyczyło proponowanych dla samorządu Miasta działań, mających na celu ograniczenie problemów społecznych. Aż 95% pracowników (55 osób) uznało tworzenie warunków do powstawania nowych miejsc pracy za działania służące przede wszystkim ograniczeniu rozwoju problemów społecznych. Pozyskiwanie dodatkowych środków na działalność w

kierunku rozwiązywania problemów społecznych - takie działania proponuje samorządowi Miasta 33 pracowników Ośrodka (57%). Realizacja robót publicznych i prac społecznie-użytecznych jako skuteczne działania w zakresie ograniczenia problemów społecznych wybrało 22 pracowników (38%). Nieco mniej pracowników – 18 osób – zaznaczyło także wspieranie przedsiębiorców działających na miejscowym rynku pracy. Jedynie 16 pracowników MOPR uważa, że samorząd Miasta Chełm powinien faktycznie wspierać instytucje organizujące czas wolny dla dzieci i młodzieży, a 12 uznaje, że samorząd Miasta powinien aktywnie wspierać organizacje pozarządowe, które rozwiązują problemy społeczne. Propozycje pracowników, MOPR skierowane są na szersze niż dotychczasowe działania Miasta Chełm w zakresie współpracy z organizacjami pozarządowymi, które w istocie mogą rozwiązywać część problemów społecznych. (wykres nr 8)

Wykres nr 8. Proponowane działania dla samorządu Miasta, mające na celu ograniczenie problemów społecznych

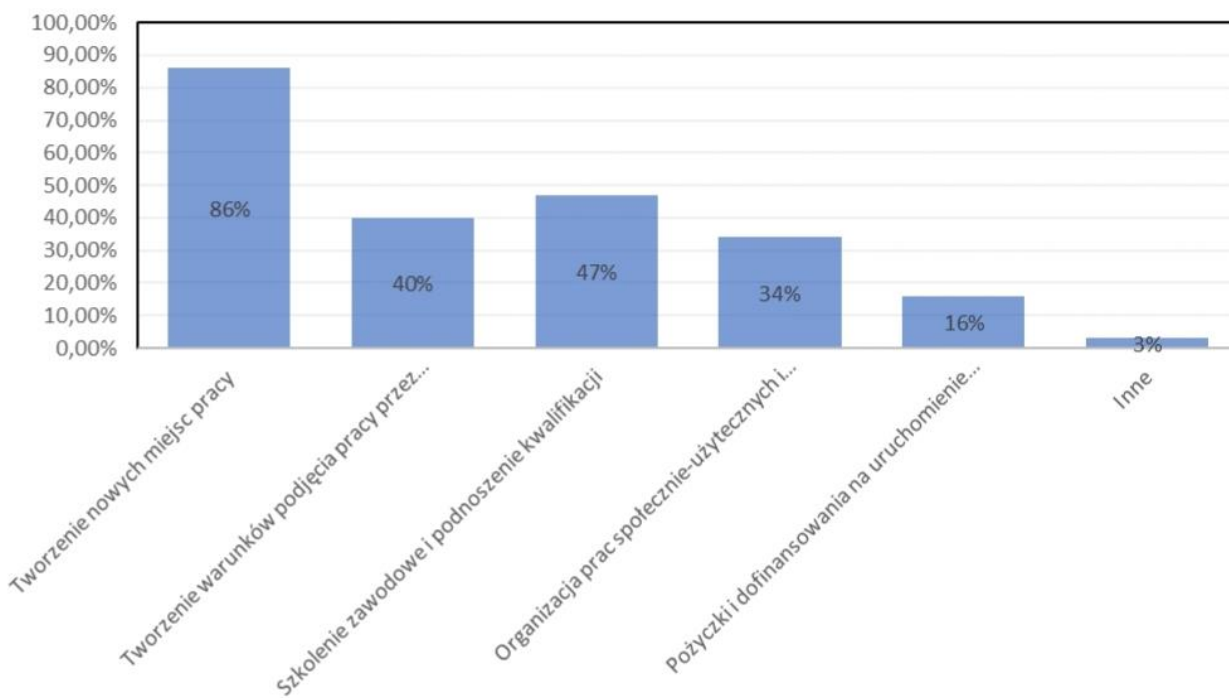

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Problem bezrobocia, jak już wcześniej wskazali pracownicy MOPR, jest istotnym problemem społecznym Miasta Chełm. Na pytanie dotyczące wskazania

przez pracowników MOPR, działań jakie powinno podjąć Miasto Chełm, w celu poprawy sytuacji osób bezrobotnych, 86% (50) pracowników zaznaczyło tworzenie nowych miejsc pracy. Szkolenie zawodowe i podnoszenie kwalifikacji wskazało 47% (27) pracowników, a tworzenie warunków do podjęcia pracy przez absolwentów szkół wskazało 40% (23) pracowników. Organizację prac społecznie-użytecznych i robót publicznych wskazało 34% (20) pracowników MOPR. Pożyczki i dofinansowania na uruchomienie działalności gospodarczej 16% (9) pracowników, a dwóch respondentów wybrało inną możliwość, np. obowiązek pracy oraz tworzenie zakładów aktywności zawodowej. (wykres nr 9)

Wykres nr 9. Działania jakie powinno podjąć Miasto, w celu poprawy sytuacji osób bezrobotnych

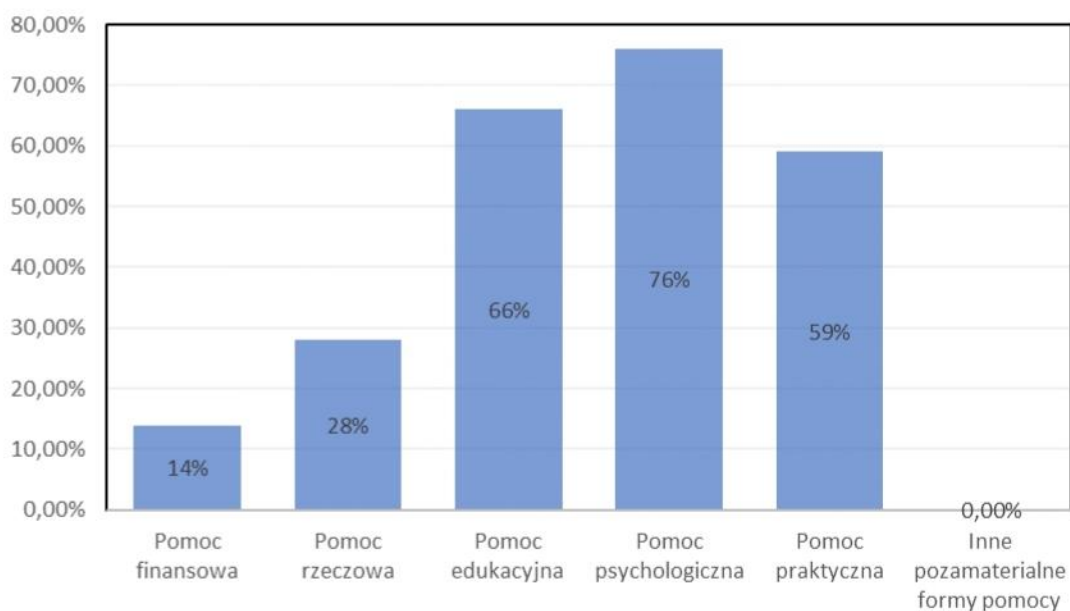

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Zdecydowana większość pracowników, bo 44 (76%) wskazała, że pomoc dla rodzin dysfunkcyjnych powinna być realizowana w formie pozafinansowej tj. w formie pomocy psychologicznej. Nieco mniej pracowników tj. 38 (66%) wskazało

pomoc edukacyjną. W przypadku obu tych form pomocy pozafinansowej pracownicy wskazali, iż eksponowane powinno być przywrócenie własnej godności (pomoc psychologiczna) oraz zdobywanie kwalifikacji (pomoc edukacyjna). Również ponad połowa badanych 59% (34 osoby) wskazała na kolejną formę pomocy pozafinansowej – pomoc praktyczną, w ramach której pracownicy zaznaczali konieczność realizacji potrzeby edukacji rodziców, naukę aktywności zawodowej oraz zdobywanie umiejętności. Nieco mniej – 16 pracowników (28%) – wskazało, iż pomoc rodzinom dysfunkcyjnym powinna być realizowana w formie rzeczowej, a jedynie 8 pracowników (14%) wybrało pomoc w formie finansowej. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż nieco więcej -11 pracowników (19%) – zaznaczyło, że jest przeciwnych pomocy finansowej, uznając ją za formę wsparcia ograniczającą aktywność zawodową. (wykres nr 10)

Wykres nr 10. Forma w jakiej według pracowników MOPR powinna być realizowana pomoc skierowana do rodzin dysfunkcyjnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Dyskusja. Wyniki badań własnych pozwalają stwierdzić że:

- analiza dokumentów urzędowych pozwoliła na wskazanie bezrobocia jako

jednego z głównych problemów społecznych występującego na terenie Miasta Chełm;

- badania ankietowe wykazują, że pracownicy MOPR za najczęstszy powód dysfunkcyjności rodzin uznali bezrobocie oraz niezaradność i alkoholizm;
- w zakresie poprawy sytuacji osób bezrobotnych, zdaniem pracowników ośrodka, najlepszym rozwiązaniem jest tworzenie nowych miejsc pracy;
- preferowane przez pracowników socjalnych formy pomocy rodzinom dysfunkcyjnym, to pomoc pozafinansowa.

K. Kaczmarczyk określa skutki jakie niesie ze sobą bezrobocie, jako negatywne efekty ekonomiczne, społeczne i psychologiczne. „Skutki ekonomiczne, które w znacznej mierze zakłócają funkcjonowanie krajowego systemu społeczno-ekonomicznego i wyrażają się poprzez:

- a) utraconą produkcję w gospodarce (zdecydowanie mniejsza produkcja niż możliwości poszczególnych pracodawców);
- b) pogorszenie stanu budżetu państwa, a zarazem budżetu poszczególnych samorządów, w wyniku:
  - zmniejszenia wpływów z podatków,
  - obniżenie wydatków na zasiłki i inne formy wsparcia dla obywateli;
- c) pogorszenie sytuacji materialnej bezrobotnych i ich rodzin;
- d) zatrudnienie w szarej strefie” [20].

Kolejną grupą negatywnych skutków bezrobocia stanowią skutki społeczne i psychologiczne. „Głównym objawem społecznych skutków bezrobocia, mających wpływ na bezrobotnych, ich rodziny i bliskich jest:

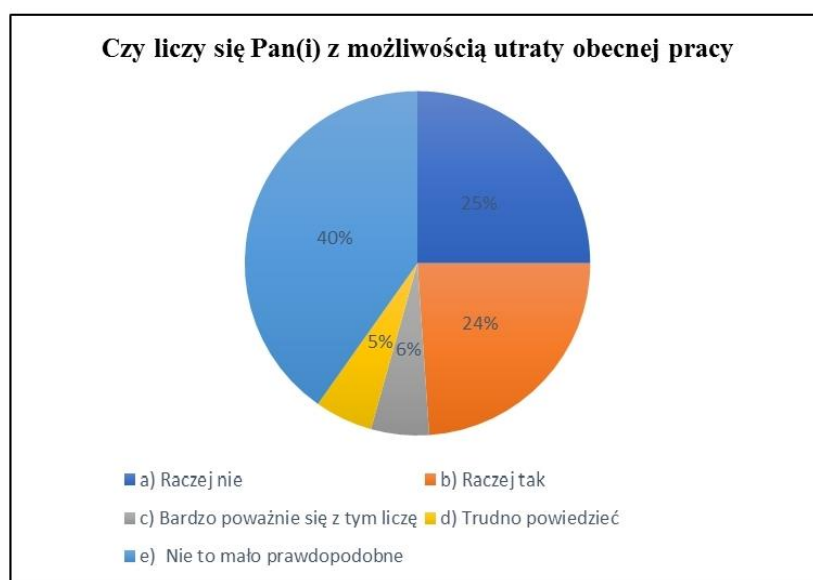
- izolacja społeczna bezrobotnych,
- frustracja i pesymistyczne nastroje,
- rozwój patologii: alkoholizm, przestępczość,
- pogorszenie stanu zdrowia psychofizycznego bezrobotnych.
- wzrost nastrojów radykalnych stanowiących podłoże dla skrajnych ruchów politycznych.” [21].

S. Pawłoś-Czyż uważa, że bezrobotni w znacznej mierze mają deficyt potrzeby bezpieczeństwa. „Szczególnego znaczenia, w obliczu dominującego poczucia zagrożenia, niepewności i straty, nabiera dla osób bezrobotnych potrzeba bezpieczeństwa, zaspakajania nie tylko za pośrednictwem czynników materialnych, ale również społecznych – choćby poprzez przynależność do grupy.” [22]. Brak pracy, a zarazem wynagrodzenia za nią stwarza poczucie zagrożenia, które znacząco wpływa na relacje z bliskimi oraz społecznością lokalną

Pogląd S. Pawłoś-Czyż potwierdzają badania przeprowadzone w ostatnim okresie przez CBOS. Szczególnie w okresie pandemii COVID-19 poczucie bezpieczeństwa zatrudnionych i strach przed utratą pracy stają się wyraźnie odczuwalne. Nastroje na rynku pracy w czerwcu 2020 r. badał CBOS [23]. Nie bez znaczenia na ich stan miał COVID 19. Z przeprowadzonych badań wynika, że 40% respondentów ma świadomość istnienia zagrożenia utraty miejsca pracy, ale uznaje to za mało prawdopodobne. 24% przewiduje możliwość utraty pracy w związku z pandemią, a 5% bardzo poważnie się z tym liczy. Poglądy pracowników na możliwość utraty pracy przedstawia wykres nr 10.

Wykres nr 10

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań CBOS [24]

Aktualny pogląd Polaków dotyczący poczucia bezpieczeństwa zatrudnienia jest odmienny od poglądów wyrażanych w 2018 roku, kiedy to, przeprowadzone zostały przez CBOS badania dotyczące oceny sytuacji na rynku pracy i poczucia zagrożenia bezrobociem. R. Boguszewski, w komunikacie końcowym stwierdził: „rejestrowana od kilku lat istotna poprawa społecznych ocen sytuacji na krajowym i lokalnych rynkach pracy wiąże się też w pewnym stopniu z odczuwalnym wzrostem poczucia bezpieczeństwa zatrudnienia. Liczba pracujących, którzy obawiają się o swoje miejsca pracy, od trzech lat w miarę systematycznie maleje i obecnie jest najniższa, odkąd ją monitorujemy. W skali kraju niepewność zatrudnienia odczuwa obecnie 21% pracujących, czyli o 14 punktów procentowych mniej niż jeszcze trzy lata temu" [25].

Z kolei, Z. Kwiatkowski w odniesieniu do problemów samych bezrobotnych i ich rodzin twierdzi, że „bezrobocie powoduje negatywne skutki społeczne, którymi są:

- trudności materialne,
- utrata statusu społecznego,
- obniżenie samooceny i wiary we własne siły,
- problemy rodzinne,
- problemy natury psychicznej,
- w niektórych przypadkach bezdomność” [26].

Stan bezrobocia ma również wpływ na sferę psychiczną osoby bezrobotnej. Niejednokrotnie określa emocje bezrobotnego i związane z nimi zachowania. Dlatego nie bez znaczenia i wpływu na osoby znajdujące się bez pracy są psychologiczne skutki bezrobocia. M. Śmiglin uznaje, że praca przyczynia się do rozwoju intelektualnego zatrudnionego i daje mu dużą satysfakcję życiową, w związku z możliwością wykorzystania własnej wiedzy i umiejętności. „Wzrost możliwości intelektualnych człowieka i jego satysfakcji życiowej następuje tylko wtedy, gdy praca zawodowa umożliwia wykorzystanie zdolności jednostki, podejmowanie odpowiedzialnych decyzji, nabywanie nowych umiejętności. Utrata

pracy zaburza funkcjonowanie jednostki we wszystkich tych sferach. Na sposób reagowania na utratę pracy wpływa między innymi wiek i płeć bezrobotnego, czas pozostawania bez pracy, postawa wobec pracy, rola rodziny" [27].

A. Bańka uważa, że pozostanie bez pracy to osobista tragedia osoby zatrudnionej. „Każdy człowiek mający pozytywny stosunek do pracy, w jakiś sposób z nią związany i posiadający osobowościowe predyspozycje (do wiązania się z pracą) odczuwa utratę pracy i fakt bycia bezrobotnym jako osobistą katastrofę życiową i jest bardziej podatny na różnego rodzaju zaburzenia psychiczne” [28].

Nieco inaczej psychologiczny stan bycia bezrobotnym ujmuje K. Dreła, zaznacza, że „skutki bycia bezrobotnym można ująć w następujący sposób:

a) bezrobocie „wpędza” ludzi w stan nieźrównoważenia emocjonalnego w porównaniu z okresem zatrudnienia;

b) bezrobocie zmniejsza morale ludzi;

c) bezrobocie charakteryzuje się specyficznymi stadiami reakcji, począwszy od fazy szoku, poprzez fazę optymizmu przeplatanego z pesymizmem, a skończywszy na fazie fatalizmu lub rezygnacji w zależności od czasu pozostawania bez pracy” [29].

Z kolei D. Kotlorz zaznacza, że skutki bezrobocia w sposób znaczący mogą wpływać na dalsze losy osoby bezrobotnej, kształtować jej relacje z najbliższym otoczeniem, w tym rodziną. „Wskazując na skutki bezrobocia w aspekcie indywidualnym, wypada dokonać kolejnych podziałów tematycznych, gdyż konsekwencje te uwidaczniają się na trzech płaszczyznach: materialnej, natury psychospołecznej oraz skutków zdrowotnych” [30]. Wymienione skutki w znacznej mierze przyczyniają się do powstawania innych dysfunkcji społecznych, w tym różnego rodzaju patologii.

Jak dowodzą wyniki badań własnych i innych dostępnych badań naukowych, pomoc pozafinansowa, w tym poradnictwo psychologiczne i edukacyjne, to najbardziej skuteczne formy wsparcia osób bezrobotnych.

Mając na uwadze współczesne zagadnienia związane z zatrudnieniem, należy

uwzględnić pogląd J. Hrynkiwicza, dotyczący osób, rodzin, grup społecznych, które są nieustannie zagrożone brakiem pracy, a zatem i środków utrzymania. Istotnym jest, że w aktualnym stanie prawnym dotyczącym pomocy społecznej i wsparcia obywateli, w różnych dziedzinach życia, stwarzane zostały warunki do tworzenia się warstwy społecznej, zwanej prekariatem. Stały niepokój o jutro, to ich codzienność. „To ludzie żyjący na marginesie, niedostosowani, bo dostosowanie oznaczać miałyby istnienie lub przewidywanie względnie stałych reguł i warunków sytuacji w jakiej żyją. W sytuacji prekariuszy, stałe zasady nie istnieją, zatem nie mają się do czego dostosować” [31]. Powszechna dostępność i bardzo szeroki zakres świadczeń z pomocy społecznej, sprawiają, że dla niektórych osób korzystniej jest otrzymywać zamiast wynagrodzenia za pracę, świadczenia z pomocy społecznej. Nie opłaca się im podejmować zatrudnienia lub być w gotowości do jego podjęcia, wolą pracować na „czarno” lub na nisko płatnych umowach „śmieciowych”. Ważnym jest, by nie przekroczyć kryterium dochodowego uprawniającego do świadczeń z pomocy społecznej. Jak twierdzi prof. Guy Standing brytyjski badacz społeczny i ekonomista, autor opublikowanej w Polsce, w 2014 r. „Karty prekariatu” „prekariat nie jest jednorodny. Dziś widać wyraźniej co najmniej trzy odmiany prekariuszy. Pierwsi pochodzą z biedniejszych rodzin, z małych miejscowości, mają małe szanse na dobre wykształcenie i rozwój albo stracili stałe zatrudnienie z powodu wieku czy restrukturyzacji. Druga grupa to wykształceni młodzi ludzie zatrudniani na wiecznie darmowych albo kiepsko płatnych stażach, a także profesjonaliści żyjący z dorywczych zleceń, na czasowych umowach. Trzecia to m.in. migranci, niepełnosprawni czy byli skazani.” [32].

Podobnie istotnym jak prekariat, występującym współcześnie zjawiskiem jest freeganizm. Według T. Bąka, freeganizm jest zjawiskiem związanym

z globalizacją oraz wszechobecnym w życiu współczesnego społeczeństwa konsumpcjonizmem. „O freeganizmie można mówić jako o subkulturze kontestacji społecznej, gdyż członkowie tej subkultury kontestują dotychczasowy aspekt społeczno-kulturowy środowiska, w którym żyją. Ponadto kwestionują

dotychczasowy styl życia społeczeństwa, jego konsumpcję i aksjologię” [33].

Utrzymywanie się rodzin ze świadczeń socjalnych, często staje się zjawiskiem przekazywanym pokoleniowo. Biorąc pod uwagę, że zarówno prekariusze, freeganie jak

i osoby utrzymujące się ze świadczeń socjalnych, w większości ograniczają swoje funkcjonowanie do zabezpieczenia potrzeb podstawowych, takich jak min. jedzenie, ubranie czy też schronienie, w tym względzie możemy dostrzec zagrożenia dla ogólnego rozwoju społeczeństwa, w szczególności w zakresie realizacji potrzeb określonych przez A.H. Masłowa jako wyższego rzędu, potrzebę uznania i samorealizacji [34]. Potrzeby wyższego rzędu, takie jak: akceptacja, uznanie i samorealizacja, zaspakaja odpowiednia i odpowiadająca dla jednostki praca.

Zakończenie. Przeprowadzone badania własne, są zbieżne i wzajemnie korespondują z innymi badaniami społecznymi dotyczącymi problemu bezrobocia. Problemy społeczne dotyczące rodziny dysfunkcyjne mogą wzajemnie się wywoływać i współistnieć. Bezrobocie może być powodem ubóstwa, przemocy w rodzinie, alkoholizmu, narkomanii, niezaradności, czy niewydolności wychowawczej. Analiza dokumentów urzędowych – sprawozdań z działalności MOPR pozwoliła stwierdzić, że w chełmskiej społeczności problem bezrobocia dotyka 730 chełmskich rodzin, w których przebywa 1867 osób. Rodziny te korzystają z pomocy finansowej i rzeczowej. Dorośli członkowie rodzin, mają również możliwość korzystania ze wsparcia w formie prac społecznie użytecznych, czy oferowanego przez Centrum Integracji Społecznej w Chełmie [35] zatrudnienia socjalnego, a także przekwalifikowania i zdobycia zawodu atrakcyjnego na miejscowym rynku pracy. Z kolei pracownicy MOPR za najczęstszy powód dysfunkcyjności rodzin uznali bezrobocie (35 pracowników) oraz niezaradność i alkoholizm (30 pracowników), który zgodnie z analizą dokumentów znalazł się dopiero na 6 miejscu. Wskazanie przez pracowników MOPR alkoholizmu jako drugiej przyczyny dysfunkcyjności, a na dalszych pozycjach niepełnosprawności (19 pracowników) i ubóstwa (15 pracowników) wynikać może z faktu, iż udzielali

oni odpowiedzi z perspektywy własnych doświadczeń zawodowych, ogniskujących się wokół rodzin, z którymi mają styczność realizując swoje obowiązki zawodowe.

Z przeprowadzonych badań wynika, że dane zawarte w sprawozdaniach z działalności jak i wypowiedzi pracowników MOPR, nie są ze sobą w znacznym stopniu rozbieżne. Pamiętać bowiem należy, że przyczyny dysfunkcyjności rodzin są ze sobą powiązane – jeden problem może stać się źródłem kolejnych problemów, z którymi nie radzą sobie członkowie rodzin. I tak, długotrwała ciężka choroba może stać się przyczyną ubóstwa, czy bezrobocia.

W zakresie poprawy sytuacji osób bezrobotnych zdaniem pracowników socjalnych najlepszym rozwiązaniem jest tworzenie nowych miejsc pracy (50 badanych). Na szkolenia zawodowe i podnoszenie kwalifikacji wskazało 27 osób, a 23 badanych zaznaczyło potrzebę tworzenie przez Miasto Chełm właściwych warunków do podjęcia pracy przez absolwentów szkół. Choć niespełna połowa badanych wskazała w przypadku bezrobocia (47% pracowników) na wsparcie w postaci szkoleń zawodowych i podnoszenie kwalifikacji, to pomoc w formie szkoleń praktycznych stanowiła najczęstszą odpowiedź jaką zaznaczali badani (57%) w przypadku wsparcia udzielanego rodzinom wielodzietnym i niepełnym.

Należy podkreślić, że pomoc dotycząca rozwoju, pogłębiania wiedzy, zdobywania nowych umiejętności, stanowi formę wsparcia, która jest wysoko oceniana przez pracowników MOPR. Jeśli chodzi bowiem o preferowane przez pracowników socjalnych formy pomocy rodzinom dysfunkcyjnym, to na pierwszym miejscu znajduje się pomoc psychologiczna (44 badanych – tj 76%), zaś na drugim właśnie pomoc o charakterze edukacyjnych (38 badanych tj 66%). Pomoc w formie rzeczowej uznaje za właściwą i użyteczną formę wsparcia już zdecydowanie mniej pracowników socjalnych (16 pracowników). Jeszcze mniejszym poparciem cieszy się forma pomocy jaką jest wsparcie finansowe (8 badanych).

Biorąc pod uwagę wsparcie finansowe należy zaznaczyć, iż choć 14% badanych opowiedziało się za tą formą pomocy, to znacznie więcej – bo 19%

badanych jest przeciwna tej formie pomocy, uznając ją za ograniczającą aktywność zawodową.

Istotne w rozwiązywaniu problemu bezrobocia, są proponowane przez pracowników MOPR działania naprawcze, mające na celu ograniczenie przez Miasto Chełm problemu bezrobocia. Tworzenie nowych miejsc pracy, wsparcie pracodawców i instytucji działających na rzecz likwidacji bezrobocia i wsparcia bezrobotnych, to główne kierunki działań jakie powinno podjąć Miasto Chełm.

Zważywszy na powyższe należy wskazać na zasadność poszerzenia przeprowadzonych badań, z uwzględnieniem wzrostu bezrobocia, a zarazem niepewności zatrudnienia w związku z pandemią COVID-19 . Dogłębna analiza problemu przeprowadzona w innych regionach kraju, pozwoli bowiem na porównanie wyników oraz wskazanie rekomendacji o krajowym zasięgu.

Bibliografia

1. MOPR, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Chełmie
2. Miasto Chełm, jednostka administracyjna realizująca zadania gminy i powiatu.
3. Zob. D. Rybczyńska, Funkcjonalność i dysfunkcjonalność rodzin. Przyczyny, przejawy i środki zaradcze. Biuletyn Informacyjny Problemy Narkomanii 2002, nr 1, s. 21–22. Zob. także: W. Skarbek, Wybrane zagadnienia socjologii ogólnej i socjologii edukacji, Piotrków Trybunalski 2003, s.108.
4. Por. S. Kawula, Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualność–perspektywy, Toruń 2001, s. 496-497.
5. A.M. Seweryńska. Uczeń z rodziny dysfunkcyjnej. Przewodnik dla wychowawców i nauczycieli. Warszawa 2004, s. 13.[w:] Ks. G. Pyżlak. Rodzina dysfunkcyjna i formy jej pomocy, w PERSPECTIVA, Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne. Rok XII 2013 Nr 1,s.119.
6. Zob. I. Adamczyk, Problemy pracy i bezrobocia w świetle katolickiej nauki społecznej,[w:] Problemy Profesjologii Nr 1/2008, Uniwersytet

Zielonogórski, s.77- 95.

7. M. Dudek: Dzieci z zespołem ADHD w środowisku rodzinnym. Studium empiryczne. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, s. 125.

8. Por. Ks. G. Pyżlak. Rodzina dysfunkcyjna i formy jej pomocy, [w:] PERSPECTIVA, Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne. Rok XII 2013, Nr 1, s.119.

9. Zob. L.Albański, Art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku (Dz. U. 2004 Nr 99, poz. 1001, ze zm.)

10. R. Boguszewski, Komunikat z badań CBOS, Bezrobotni 2018, Nr 55/2018, Warszawa 2018. s.11.

11. Stopa bezrobocia rejestrowanego według danych GUS - stan ze stycznia 2021 r. dost. z dnia 14.03.2021r.

12. Według danych GUS za 2019 r. w styczniu.2019 r. liczba ludności Chełma wynosiła 61 213 mieszkańców, <https://bdl.stat.gov.pl>; z dnia 18.08.2020 r.

13. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych oraz stopa bezrobocia wg. stanu na 28 lutego 2021 [www/pupchelm.pl](http://www.pupchelm.pl), dost. z dnia 14.03.2021 r.

14. D. Zbroszczyk, Bezrobocie jako jeden z czynników powodujących marginalizację współczesnej rodziny [w:] Wybrane obszary dysfunkcjonalności rodziny, (red.) M. Dudek, Ryki 2009, s.250.

15. Zob. E. Babbie, Badania społeczne w praktyce, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 110-113.

16. Zob. J. Pieter, Ogólna metodologia pracy naukowej, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 67. Zob. również: S. Nowak, Metodologia badań socjologicznych, Warszawa 1970, s. 214.

17. Sprawozdania z działalności MOPR za 2019 r / www.chelm.pl/BIP, dost. 15.02.2021.

18. www.chelm.pl/BIP, dost. 15.02.2021.

19. K. Kaczmarczyk: Bierność i bezrobocie młodzieży w Polsce, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2016, s.43.

20. Ibidem., s. 43.
21. S. Pawłoś-Czyż, Człowiek w sytuacji braku pracy.[w:] Wyprowadzić na prostą.(red.) Aldona Wiktorska-Święcka, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2008, s. 85.
22. <http://www.cbos.pl> „Nastroje na rynku pracy w drugiej połowie czerwca 2020 r.”
23. www.cbos.pl „Nastroje na rynku pracy w drugiej połowie czerwca 2020 r.”
24. R. Boguszewski, Komunikat z badań Oceny sytuacji na rynku pracy i poczucie zagrożenia bezrobociem, CBOS, nr 42/2018, s.11.
25. Zob. E. Kwiatkowski: Bezrobocie. Podstawy teoretyczne. PWN, Warszawa 2002
26. M. Śmiglin. Indywidualne i społeczne skutki bezrobocia na tle globalizacji, [w:] "Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy", nr 8, red. M. G.. Woźniak, Uniwersytet Rzeszowski, 2006, s.427- 428.
  - A. Bańka, Bezrobocie, Podręcznik Pomocy Psychologicznej, Wyd. Print-B, Poznań 1992; N. Chmiel, Psychologia pracy i organizacji, GWP, Gdańsk 2003.
27. K. Drela. Psychologiczno - ekonomiczne problemy bezrobocia, w „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego", nr 10,Szczecin 2015, s.138.
28. D. Kotlorz, Rynek pracy w systemie społecznej gospodarki rynkowej, Akademia Ekonomiczna, Katowice 1995, s. 23.
29. J. Hryniewicz, Praca socjalna wobec nowej kwestii społecznej. [w:] Praca socjalna wobec wyzwań współczesności. E. Bojanowska, M. Kawińska (red.), wyd. KONTRASR, Warszawa 2015, s. 27.
30. M. Krukowska, wywiad z Guy Standing, Prekariat - nowa niebezpieczna klasa społeczna. Dochód podstawowy może stać się powszechny. w: FORSAL.PL, źródło: obserwatorfinansowy.pl, 24.11.2015r.ż
31. T. Bąk, Freeganizm jako subkultura i zjawisko nowych wartości w zglobalizowanym świecie, [w:]

32. Edukacja Humanistyczna nr 1 (30), Szczecin 2014, s. 23.
33. A.H. Maslow, Teoria hierarchii potrzeb, w: Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej, red. J. Rejkowski, Warszawa 1964; B. Kozusznik, Zachowania człowieka w organizacji, PWE, Warszawa 2011, s. 51.
34. Centrum Integracji Społecznej w Chełmie, zostało powołane przez Prezydenta Miasta Chełm, Zarządzeniem Nr 855/06 z dnia 18 maja 2006 r. Do końca 2010 roku Centrum działało na zasadach gospodarstwa pomocniczego Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Chełmie. Aktualnie jako jednostka Miasta Chełm.
35. Zbroszczyk D., Bezrobocie jako jeden z czynników powodujących marginalizację współczesnej rodziny [w:] Wybrane obszary dysfunkcjonalności rodziny, (red.) M. Dudek, Ryki 2009.